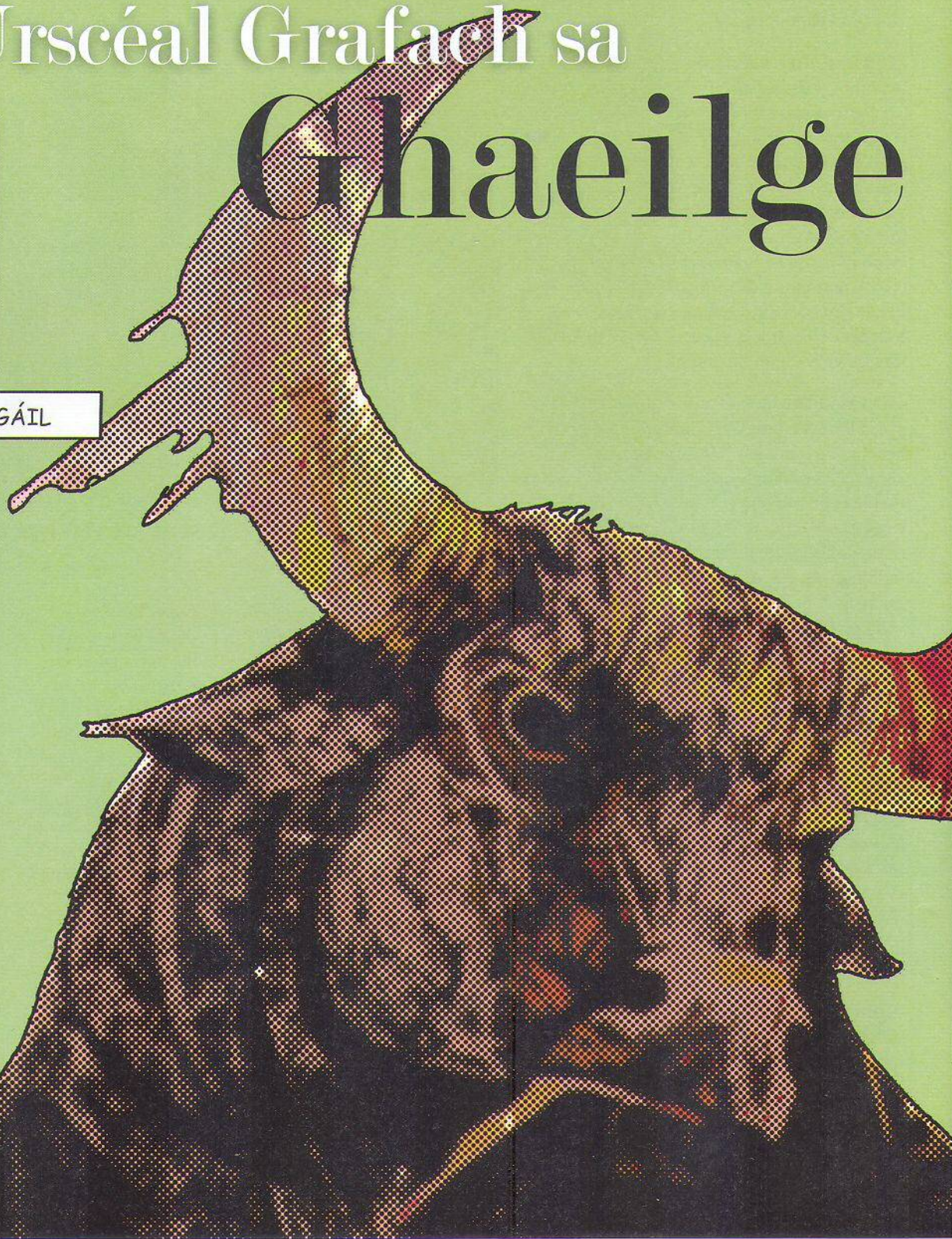

An tÚrscéal Grafach sa Ghaeilge

RÍONA NIC CONGÁIL

Le blianta beaga anuas, tá an t-úrscéal grafach tagtha chun tosaigh go tréan i litríocht na Gaeilge. Is amhlaidh an cás de bharr iarrachtaí Chló Mhaigh Eo, a d'fhoilsigh sraith de chúig úrscéal ghrafacha, scríofa ag Colmán Ó Raghallaigh agus maisithe ag an Cartoon Saloon (a chruthaigh an scannán nua *The Secret of Kells* chomh maith), agus is iomaí duais náisiúnta atá bainte ag an dá comhlacht de bharr chaighdeán a dtáirgí. Is leaganacha úra agus beoga iad na

húrséalta grafacha de na scéalta is cáiliúla agus is cumhachtaí i seanlitríocht na Gaeilge. Tá costas mór ag baint leis an gclódóireacht, agus ós rud é go bhfuil méadú ar thábhacht na hamharciomhá sa tsochaí chomhaimseartha, a bhuíochas sin ar an teilifís is ar chluichí ríomhaireachta, tá na húrséalta grafacha seo níos tarraingtú don ghlúin atá ag fás aníos ná seanleaganacha de na scéalta eipiciúla céanna a scríobhadh do pháistí ní b'óige. Sa chás seo, caithfidh tuiscint a bheith ag an

léitheoir ní hamháin ar litríocht na Gaeilge ach ar an ealaín chomh maith.

Tá an t-úrscéal grafach fréamhaithe sna tíortha ina labhraítear an Fhraincis, agus is féidir coimicí (stiallgheannáin mar a thugtar orthu uaireanta) nó *bandes dessinées*, cosúil le *Tintin* na Beilge (1930) agus *Asterix* na Fraince (1961), a áireamh i measc a réamhtheachtaithe. De réir na Meiriceánach, baineann fréamhacha an tséanra seo lena dtraidisiún liteartha féin freisin, mar cruthaíodh coimicí an laochais fearacht *Superman* (1938) agus *Batman* (1939) mar chuid de litríocht an éalúchais i rith an Spealta Mhóir, agus tháinig forbairt ollmhór ar ábhair is ar chaighdeán na gcoimicí Meiriceánacha ó lár go deireadh an fhichiú haois.

Go hiondúil, bíonn sraith d'imeachtaí líneacha i gceist leis na coimicí agus ní bhíonn mórán doimhneachta ag baint leo. Os a choinne sin, bíonn plota an úrscéil ghrafaigh cosúil le plota an úrscéil sa mhéid is go mbíonn príomhphlota agus fophlotaí casta ann chomh maith le scifteanna liteartha eile ar de dhlúth is d'inneach an ghnáthúrscéil iad. Tá fophlotaí (na réamhscéalta) scaipthe ar fud úrscéalta grafacha Cholmáin Uí Raghallaigh mar shampla, ach cuireann siad mearbhall ar an duine fásta a léann úrscéal grafach den chéad uair, mura bhfuil tuiscint aige ar sheánra na gcoimicí ná ar sheanscéalta na Gaeilge.

Sa chás sin, is fiú go mór *Understanding Comics*, scríofa ag Scott McCloud i bhfoirm an choimic, a léamh mar tugann sé an-léargas ar an úrscéal grafach agus bronnann sé na scileanna ar an léitheoir chun ciall a bhaint as. Tar éis an coimic seo a léamh, is féidir idirdhealú a dhéanamh idir na cineálacha reacaireachta, cainte agus smaointeoireachta a thagann chun solais i ngach úrscéal grafach agus bíonn sé i bhfad níos fusa an t-úrscéal grafach a thuiscint dá bharr.

Ar feadh na mblianta, mheas tuismitheoirí agus oideachasóirí sa domhan Francach, ón bhFrainc féin go Québec, go raibh “mauvaise littérature” nó “droch-litríocht” i gceist le coimicí. I Meiriceá áfach, síleadh gur bhain coimicí le cultúr neamhurchóideach na n-óg, agus buachaillí sna déaga gafa leo thar éinne eile. I rith an ama sin, glacadh leis i Meiriceá agus sa domhan Francach nach raibh aon luach oideachasúil ag baint le coimicí, ach tá athrú meoin le feiceáil le tamall anuas: tá stádas nua bainte amach ag an séanra seo, agus tá scagadh á dhéanamh air in institiúidí acadúla ar fud na cruinne fiú amháin.

Is é an t-úrscéal grafach, oiriúnach do dhéagóirí is do dhaoine fásta, an chéim is úire agus is sofaisticiúla in éabhlóid na gcoimicí agus tá sé á chur chun cinn ag oideachasóirí comhaimseartha mar mhodh leis an litríocht a fhorleathnú: dá dheasca sin, feictear leaganacha d'úrscéalta clasaiceacha ó *Madame Bovary* ó pheann Flaubert go *Hamlet* ó pheann Shakespeare i bhfoirm an úrscéil ghrafaigh, agus

iad á léamh ag daoine a sheachain a leithéid de litríocht go dtí seo. Tá an-chuid féidearthachtaí ag baint leis an úrscéal grafach agus is minic a chruthaítear scannáin bunaithe orthu: i bhfoirm an úrscéil ghrafaigh a chum Marjane Satrapi an scannán cáiliúil *Persepolis*, a eisíodh in Éirinn sa bhliain 2008, agus a ghnóthaigh go leor gradam idirnáisiúnta le déanaí. Cosúil le daoine eile a roghnaigh an t-úrscéal grafach mar mhodh inste scéil, baineann Colmán Ó Raghallaigh úsáid as an múnla liteartha is ealaíonta seo chun léitheoirí nua a mhealladh, a earcú, agus chun a spéis sna seanscéalta Gaeilge a spreagadh.

'COSÚIL LE DAOINE EILE A ROGHNAIGH AN T-ÚRSCÉAL GRAFACH MAR MHODH INSTE SCÉIL, BAINÉANN COLMÁN Ó RAGHALLAIGH ÚSÁID AS AN MÚNLA LITEARTHA IS EALAÍONTA SEO CHUN LÉITHEOIRÍ NUA A MHEALLADH, A EARCÚ, AGUS CHUN A SPÉIS SNA SEANSCÉALTA GAEILGE A SPREAGADH'

Is scéalta Rúraíochta iad na húrscéalta deireanacha ó pheann Uí Raghallaigh: *An Táin* (2006) agus *Deirdre agus Mic Uisnigh* (2008), a thugann sárleiriú ar an mbrúidiúlacht, ar an díghrádú, ar an bhfeall, ar an drúis agus ar an ngrá atá mar chroílár na scéalta eipiciúla seo. Murab ionann is scríbhneoirí eile, a chum leaganacha glana agus leamha de na scéalta seo do dhaoine óga, déanann Ó Raghallaigh iarracht an foréigean a bhaineann lena bplotaí a bhrú chun tosaigh.

Feictear an foréigean láithreach ar chlúdaigh na leabhar: scríobhadh na teidil le fuil na marbh seachas dúch agus tá siombailí an adhmhillte le sonrú thíos fúthu: Táin Bó Cuailgne, a bhaineann le saint Mhéabha is treascairt na treibhe in *An Táin*, agus an fiach dubh, drochthuar nasccha le hionmhá Naoise in *Deirdre agus Mic Uisnigh*. Léiríonn scáthú agus duairceas na léaráidí, chomh maith leis an bhfuil dhearg, go bhfuil domhan duairc i gceist sna scéalta seo, nach féidir le haon charachtar a sháru, seachas Cú Chulainn, siombail an dóchais, a sheasann amach sa dá scéal de bharr a fhoilt fhinn.

Feictear claimhte géara is gníomh an dícheannta go minic sna scéalta seo, mar léiriú grafach ar an mbrúidiúlacht. In ainneoin iarrachtaí Uí Raghallaigh agus Reynolds (a d'oibrigh leis an Cartoon Saloon) chun an taobh gránna den seanscéal eipiciúil Gaelach a chur os comhair an léitheora, ní thaispeántar fulaingt fhisiciúil, bhrúidiúil na mná: i leaganacha áirithe de *Clann Uisnigh*, maraíonn Deirdre í féin, ach sa leagan seo tá débhríocht áirithe ag baint lena bás óir deirtear go bhfuil sí ag súil leis an mbás ach go bhfaigheann sí bás toisc gur “phléasc a croí.” Léirítear ról na bhfear go soiléir sna leaganacha seo: is laochra láidre iad atá dílis don rí thar éinne eile, ach amháin nuair a chuirtear faoi

gheasa iad. Ach tugtar spléachadh ar ghnéithe difriúla de phearsantacht na mban sna scéalta seo, cé nach bhfuil ach cúpla bean le feiceáil iontu. Sa leagan seo de *An Táin*, cuirtear Méabh i láthair mar chailleach theasaí a bhfuil dúil sa chumhacht aici, agus cuireann a cuid gruaige duibhe, a haghaidh ghéar agus a cuid malaí cruinnithe, go mór leis an fomhá sin.

Labhraíonn sí go borb agus go héilitheach; smaoiníonn sí ar a cumhacht amháin. Tugtar le fios tríd an scéal go bhfuil sise ciontach as an bhfulaingt agus as an bhforéigean go léir i gCúige Uladh. A mhalairt ar fad atá i gceist le carachtracht Dheirdre in *Deirdre agus Mic Uisnigh*: is bean óg spráitúil, shoineanta, fhionn í ag tús an scéil ach tugtar faoi deara roimh i bhfad nach féidir léi éalú óna cinniúint agus feictear a fulaingt ag méadú agus a soineantacht ag laghdú tríd an scéal. Tá cosúlacht idir carachtracht Dheirdre agus carachtracht Mhéabha sa mhéid is go stiúrann a ngníomhartha plotaí na scéalta agus go bhfuil siad mar chúis an achraínn i ndomhan na bhfear, bíodh an chinniúint nó saorthoil na mná i gceist.

Feictear luaíocht leaganacha Uí Raghallaigh de na scéalta seo go soiléir nuair a chuirtear i gcomparáid iad le leaganacha eile a scríobhadh do dhaoine óga le tríocha bliain anuas. Sa leagan de *An Táin* a scríobh Liam Mac Uistín sa bhliain 1979, dírithe ar pháistí rud beag ní b'óige, níl tréithe deifnídeacha ag baint leis na carachtair, fiú amháin i gcás Mhéabha, rud a chiallaíonn nach bhfuil beocht sa scéal. Toisc go bhfuil an carachtar Macha ag iompar clainne i gceann de na réamhscéalta, rud

a bhaineann go dlúth leis an mallacht ar laochra Uladh, fághtar ar lár í agus cuirtear “draoi” isteach sa scéal ina háit chun an mhallacht sin a chur ar laochra Uladh.

Is dócha go mbaineann cinneadh an údair leis an ré inar foilsíodh an leabhar agus faoin mbliain 1994, bhí Aogán Ó Muircheartaigh, a scríobh leagan eile de, *Táin Bó Cuailgne*, sásta Macha thorrach a chur isteach sa scéal arís. Ach dá ainneoin sin, tá na léaráidí dubh agus bán a ghabhann leis an leagan sin as dáta don léitheoir comhaimseartha.

Má dhírítear ar *Deirdre agus Mic Uisnigh*, feictear go bhfuil leagan an úrscéil ghrafaigh chun tosaigh ar leaganacha eile fosta: cuireann a léaráidí béim ar an gcaidreamh láidir idir Deirdre agus Naoise, rud a threisiónn tragóid an scéil, agus tá an teanga neamhfhoirmiúil spráitúil agus tarraingteach do léitheoirí óga dá bharr. I leagan Liam Mhic Uistín den scéal dar teideal *Deirdre*, a foilsíodh sa bhliain 1982, tá na carachtair leamh agus tá raon na teanga an-teoranta, deacracht a thagann chun cinn go minic agus an t-údar ag iarraidh a chinntiú go dtuigfidh léitheoirí óga an téacs.

Ní féidir raon na teanga a cháineadh in *Bás Chlann Uisnigh*, leagan Chaoimhín Mhic Giolla Léith, a foilsíodh sa bhliain 1996, óir admhaíonn an t-údar go bhfuil sé mar aidhm aige a bheith ag cloí go docht le leagan scolártha den scéal, ach é ag iarraidh é a chur in oiriúint don lucht léitheoireachta. Níl na léaráidí sa leagan seo thar mholadh beirte ach an oiread, áfach.

TÁ SÉ SEO RÍSHOILÉIR NUAIR A BHEARTAÍONN CÚ CHULAINN GO bhFAIGHIDH SÉ BÁS INA SHEASAMH AGUS É CEANGAILTE LE COIRTHE CLOICHE, AN-CHOSÚIL LEIS AN gCAOI A bhFUAIR ÍOSA CRÍOST BÁS

Bíonn tionchar ag smaointeachas an údair ar a shaothar i gcónaí: mar is eol do chách, tá tionchar láidir na Críostaíochta le brath ar an leagan den scéal págánach *An Táin* in *Leabhar na hUidhre*, an lámhscríbhinn is sine ina bhfuil an scéal ar fáil, a bhreac na manaigh síos sa dara haois déag. Tá sé seo ríshoiléir nuair a bheartaíonn Cú Chulainn go bhfaighidh sé bás ina sheasamh agus é ceangailte le coirthe cloiche, an-chosúil leis an gcaoi a bhfuair Íosa Críost bás. Fearacht na manach fadó, tá tionchar an tsaoil chomhaimseartha le feiceáil ar leaganacha nua Uí Raghallaigh agus Reynolds, agus is é an seánra físeach a roghnaigh siad mar mhodh inste scéil an sampla is fearr den tionchar comhaimseartha seo, mar mhacalla ar an gcultúr físeach ina bhfuilimid ag maireachtáil.

Dar ndóigh, oireann seánra an úrscéil ghrafaigh do na scéalta eipiciúla Gaelacha toisc go mbaineann a bplotaí le haicsean seachas le domhainmhachnamh na gearachtar (ba dheacair triológ Beckett a shamhlú mar úrscéal grafach). B'fhéidir gurb é an sampla is aistí den saol comhaimseartha sna húrscéalta grafacha seo ná ingne fada snasta Mhéabha agus Dheirdre, mar a bheadh cuairt tugtha acu ar siopa an lámh-mhaisitheora. Seans go bhfuil fianaise ann gur thug mná saibhre sa seansaol Éireannach an-aire dá n-ingne, ach tá sé chomh dócha lena athrach go mbaineann an mionsonra seo le híomhá na mban le linn an Tíogair Cheiltigh thar aon ní eile.

Cé go gcaithfidh an duine fásta dua a chaitheamh ag an tús chun téacs agus léaráidí an úrscéil ghrafaigh a leanúint, is fiú go mór an iarracht, mar is féidir an-chuid a thuiscint faoin ealaín go ginearálta tríd an bpróiseas foghlama. Tá an próiseas tuisceana i bhfad níos fusa do dhéagóirí a bhfuil taithí acu ar an seánra seo cheana féin agus tugann na háiseanna nua seo deis iontach do mhúinteoirí meánscoile chun traidisiún liteartha na Gaeilge a chur trasna ar léitheoirí óga, arbh fhearr leo bheith ag breacaireacht seachas a bheith ag foghlaim faoi litríocht na Gaeilge go hiondúil.

Agus Cló Mhaigh Eo lonnaithe san iarthar, b'fhiú go mór dó díriú ar scéal áitiúil Ghráinne Ní Mháille, banríon na mara, amach anseo, agus beat-haisnéis na mná láidre a chur chun cinn i bhfoirm spreagúil, nuálaíoch, an úrscéil ghrafaigh.

Is léachtóir le Gaeilge í Riona Nic Congáil i gColáiste Phádraig, Droim Conrach. Tá dhá leabhar scríofa aici do dhaoine óga: *An Túr Solais* (2004) agus *An Leabhar Órga* (2006), agus tá sí ina stiúrthóir ar Chumann Scríbhneoirí Úra na Gaeilge.

